

УДК 658.336: 656.707:796.0111 (045)

Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. Т. IV. Вип. 98 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка. – Чернігів: ЧНПУ, 2012 – С. 150-154.

Орленко Н.А., Турчина Н.І.,
Коротя В.В., Совгіря Т.М.

Результати соціально-педагогічного дослідження щодо підготовки майбутніх пілотів у вищих навчальних закладах

Анотація

У процесі дослідження нами вивчалися інтереси та мотивація майбутніх пілотів, що дало змогу виявити їх прагнення, недоліки в організації навчально-виховного процесу, запропонувати певні заходи для поліпшення фізичного виховання у вищих закладах освіти

Ключові слова: майбутні пілоти, знання, уміння, фізичне виховання, мотивація, інтерес, мотиви, професійно важливі якості.

Аннотация

В ходе исследования нами изучались интересы и мотивация будущих пилотов, что позволило выявить их стремления, недостатки в организации учебно-воспитательного процесса, предложить определенные меры по улучшению физического воспитания в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: будущие пилоты, знания, умения, физическое воспитание, мотивация, интерес, мотивы, профессионально важные качества.

Орленко Н.А., Турчина Н.И., Коротя В.В., Совгиря Т.Н.

Результаты социально-педагогического исследования подготовки будущих пилотов в высших учебных заведениях

Summary

During the research we studied the interests and motivation for future pilots, allowing us to identify their aspirations, weaknesses in the educational process, to propose specific measures to improve physical education in higher education.

Key words: future pilots, knowledge, skills, physical education, motivation, interest, motivation, professionally important qualities.

Orlenko N.A., Turchin N.I., Korotyа V.V., Sovhirya T.N.

Results of social and educational research on the training of future pilots in higher education

Вступ

У нових соціально-економічних умовах змінилися тенденції суспільного розвитку, що призвели до зміни освітніх орієнтирів. Сформовані у суспільстві та освітній сфері ситуації надзвичайно актуалізують проблему формування особистості у процесі безперервної освіти засобами фізичної культури на основі нових педагогічних технологій, формування діяльній

позиції, спрямованої на творче самовираження і самоствердження особистості [1, 2, 3, 5, 6].

Відомо, що система стандартів вищої освіти є нормативною базою функціонування освіти; її структура являє собою ієрархічну сукупність взаємозалежних і взаємопогоджуваних вимог до змісту, обсягу і рівнів вищої освіти, що визначаються метою професійної підготовки у вищих навчальних закладах (ВНЗ) на рівнях: держави, галузі, підприємства (ВНЗ).

Основним нормативним документом системи вищої освіти є освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ), що визначає найменування спеціальності, призначення фахівця, а також спрямованість і морально-ділові якості фахівця, вимоги до його підготовки через перелік умінь і відповідного рівня їх сформованості. Саме тому важливим позитивним моментом формування студента-майбутнього пілота як особистості є його орієнтація на розвиток професійних умінь і навичок.

На наш погляд, однією з найбільш важливих педагогічних умов забезпечення успішного засвоєння знань і формування вмінь є внутрішня позитивна мотивація до навчання. Виявлено, що висока позитивна мотивація може відігравати роль фактора, що компенсує недостатність високого рівня здібностей, однак у зворотному напрямку цей фактор не спрацьовує – ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчальної мотивації або низький її прояв, тобто не може допомогти досягненню значних успіхів у навчанні. Тому одним із шляхів підвищення ефективності завдань фізкультурно-оздоровчої діяльності в системі вищої освіти є формування позитивної мотивації до занять фізичною культурою, яка включає всі види спонукань: мотиви, інтереси, прагнення, мету, установки й ідеали, виділяючи мотив як усвідомлене або мало усвідомлене спонукання до діяльності. Звідси, формування фізичної культури особистості розглядається нами як процес цілеспрямованої, організованої за допомогою спеціальних методів, різноманітних засобів і форм, активної взаємодії викладача і студентів, що, при провідній ролі викладача, забезпечує повноцінне засвоєння знань, формування вмінь і навичок розвитку розумових, фізичних сил і творчих здібностей особистості студента.

Аналіз досліджень і публікацій

На базі загальної мотивації до навчальної діяльності у студентів з'являється певне ставлення до різних навчальних предметів, що зумовлюється:

- важливістю предмета для професійної підготовки;
- інтересом до певної галузі знань і до даного предмета як її частини;

- якістю викладання (задоволеністю заняттями з даного предмета);
- мірою труднощів засвоєння цього предмета згідно з власним здібностям;
- взаєминами з викладачем даного предмета.

Вчені по-різному дають визначення мотивації. Так, С. Рубінштейн її трактує як детермінацію, що реалізується через психіку [8], Д. Фрієр – як енергетичний аспект досвіду та реакції [9], О. Леонтьєв розглядає мотивацію як внутрішню пружину дії як складний механізм, що співвідносить вплив зовнішніх для особистості факторів діяльності з внутрішніми якостями людини, спрямовану спонуку і регулятор дії, як сукупність спонукань [7].

Функція мотивування передбачає формування виправданих потреб у високих ідеалах людей, підвищенні міри задоволення працею; реалізацію колективних та індивідуальних потреб, урахування індивідуального сприйняття у тому числі заохочення і стягнення, своєчасну оцінку діяльності, можливість учитися й підвищувати свою кваліфікацію. Крім того, на характер мотиваційного процесу впливають і зовнішні психолого-педагогічні чинники, ефективність яких зростатиме за умови посилення дії мотивів, орієнтованих як на процес, так і на результат діяльності.

Таким чином, можна виділити фактори (умови), які сприяють формуванню у майбутніх пілотів позитивної мотивації до навчання, а саме: усвідомлення найближчих та кінцевих цілей навчання; усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоєних знань; емоційна форма викладу навчального матеріалу; показ «перспективних напрямків» розвитку нових наукових понять; професійна спрямованість навчальної діяльності; вибір завдань, що створюють проблемні ситуації в структурі навчальної діяльності; наявність допитливості і «пізнавального психологічного клімату» у навчальній групі.

Основний зміст дослідження

У процесі дослідження нами вивчалися інтереси та мотивація майбутніх пілотів, що дало змогу виявити їх прагнення, недоліки в організації навчально-виховного процесу, запропонувати певні заходи для поліпшення фізичного виховання у вищих закладах освіти.

Для цього у ході експерименту нами було розроблено психолого-педагогічний паспорт майбутнього пілота, який включає три напрямки:

- соціально-педагогічний;
- психолого-педагогічний;
- динаміку показників із загальної та професійно-прикладної фізичної підготовки.

В експерименті брало участь 59 студентів 1-5 курсів, які навчаються за спеціальністю 6.100100 «Експлуатація літальних апаратів» – експериментальна група та 40 студентів 1-2 курсів навчання за спеціальністю 6.070102 «Аеронавігація» – контрольна група. У ході формуючого експерименту ми використовували анкетування та відповідні методики для виявлення основних недоліків сучасної системи фізичної підготовки студентської молоді.

Використання вищевикладених методів досліджень дозволило провести перевірку ефективності запропонованої авторської програми з фізичного виховання, яка передбачалась упродовж всього періоду навчання у ВНЗ (головним чином, у процесі фізичного виховання на навчальних заняттях та у позанавчальний час). На першому році навчання у першому семестрі заняття проводилися два рази на тиждень, а починаючи з другого семестру – один раз на тиждень до кінця четвертого курсу, на п'ятому курсі заняття з фізичного виховання проходили лише один раз на два тижні.

Навчальні заняття проводилися в експериментальних групах за новою розробленою нами програмою:

- 1) загальний курс: загальнофізична підготовка;
- 2) розвиваючий курс: загальнофізична підготовка та професійно-орієнтована фізична підготовка;
- 3) поглиблений курс: загальнофізична підготовка та професійно-прикладна фізична підготовка.

Удосконалення професійно-прикладної фізичної підготовки здійснювалося на п'ятому курсі.

Для вдосконалення системи ППФП майбутніх пілотів було здійснено зміни у структурі робочої навчальної програми з фізичного виховання та психофізіологічної підготовки, використовувались різні засоби фізичного виховання (фізичні вправи, тренажерні прилади, фактори особистої гігієни та психофізична підготовка) з метою розвитку значущих фізичних якостей, набуття певного арсеналу рухових умінь і навичок та подолання психологічного бар'єру щодо роботи в екстремальних умовах. Крім того, нами були введені факультативні заняття з плавання впродовж усього періоду навчання.

Виконання навчальних завдань здійснювалося під впливом певних стимулів, спонукань, які виступають у ролі рушійних сил навчальної діяльності студентів. Такими спонукальними діями виступали потреби, інтереси, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації студентів, що утворюють мотиваційну сферу навчальної діяльності молоді [4]. При цьому мотивація

фізичного виховання включала три групи мотивів: зовнішні (заохочення і покарання), змагальні (успіх у порівнянні із собою або оточуючими) і внутрішні (розкриваються в діяльності молоді).

Для виявлення ставлення майбутніх пілотів до фізичного виховання і спорту проводилося відповідно до основних положень і вимог до соціологічних досліджень анкетування, яке складалося із 50 запитань. У дослідженні брали участь 59 студентів 1-5 курсів Національного авіаційного університету.

Результати анкетування свідчать, що рівень інтересу студентів до фізичного виховання у процесі навчання знаходиться на рівні середнього та високого (табл. 1).

Таблиця 1

Інтерес майбутніх пілотів до фізичного виховання і спорту (%)

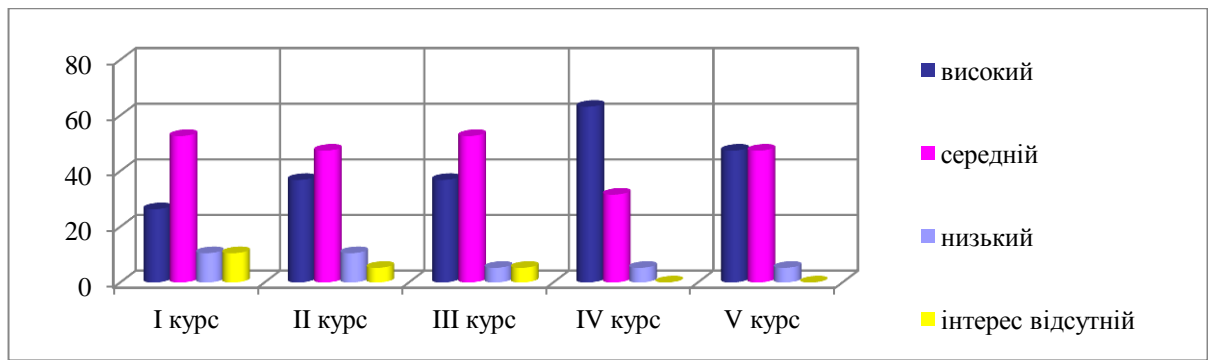
Рівень інтересу	Курс навчання				
	1	2	3	4	5
Високий	26,31	36,84	36,84	63,15	47,36
Середній	52,63	47,36	52,63	31,57	47,36
Низький	10,52	10,52	5,26	5,26	5,26
Інтерес відсутній	10,52	5,26	5,26	0	0

Найвищий рівень інтересу майбутніх пілотів до фізичного виховання і спорту спостерігається на четвертому і п'ятому курсах навчання. 63,15% майбутніх пілотів четвертого курсу і 47,36% п'ятого – мають високий інтерес до фізичного виховання і спорту; 31,57% і 47,36% – середній. Як ми бачимо, на старших курсах навчання інтерес до виконання фізичних вправ збільшується, а відсутність інтересу зовсім не спостерігається.

Низький інтерес майбутніх пілотів до фізичної культури і спорту на перших курсах, на нашу думку, пояснюється невисоким рівнем фізкультурної освіченості майбутніх пілотів, слабким організаційно-методичним і матеріально-технічним забезпеченням навчального процесу, недоліками в організації фізичного виховання у загальній школі та сімейному колі, недооцінкою важливості цього напрямку роботи викладачами.

Зміну інтересів майбутніх пілотів до фізичного виховання та спорту можна побачити на рис. 1.

Зважаючи на те, що оздоровча та професійна діяльність майбутніх пілотів визначаються мотивацією, нами вивчалися мотиви фізичного виховання майбутніх пілотів.

Рис. 1 Інтерес майбутніх пілотів до фізичного виховання та спорту

Аналіз результатів анкетування показав, що на перше місце студенти ставлять мотив відвідування занять із фізичного виховання – прагнення зміцнити здоров'я (табл. 2).

Таблиця 2

Мотиви відвідування занять з фізичного виховання (ранг)

Курс навчання	Місце мотиву			
	Бути здоровим	Мати гарну статуру	Підвищити фізичну підготовленість	Зняття втоми, активізація розумової діяльності
1	1	2	3	4
2	1	2	3	4
3	1	3	2	4
4	2	4	1	3
5	2	4	1	3

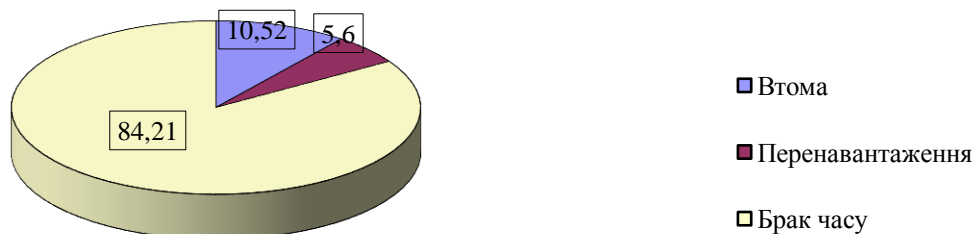
Можна припустити, що майбутні пілоти цілком об'єктивно оцінюють стан свого здоров'я. Їм відомо, що виконання фізичних вправ сприяє зміцненню здоров'я. Тому студенти відвідують заняття з фізичного виховання саме з цією метою. Крім того, на четвертому та п'ятому курсах на перше місце виходить підвищення фізичної підготовленості, яка на першому та другому курсах була лише на третьому місці, а на третьому курсі – на другому місці.

На другому місці на перших курсах знаходиться мотив покращення будови тіла. Студенти використовують фізичні вправи для зменшення маси та корекції тіла. Цей естетичний мотив може бути, на нашу думку, важливим чинником фізичного виховання майбутніх пілотів, що говорить про свідомість гармонійного розвитку. Але наприкінці навчання він змінюється на більш пріоритетний мотив – підвищення фізичної підготовленості.

Мотив зняття втоми, активізація розумової діяльності, як ми бачимо, залишається на четвертій позиції впродовж перших трьох курсів і лише

на четвертому та п'ятому курсах виходить на третю позицію. На нашу думку, студенти-майбутні пілоти лише з віком та за допомогою викладачів розуміють вплив фізичної підготовленості на розумову діяльність.

Результати анкетування свідчать, що основним фактором, який негативно впливає на ставлення майбутніх пілотів до занять з фізичного виховання, є брак вільного часу (рис. 2).

Рис. 2 Чинники, що змінюють мотивацію до фізичної підготовки (%)

У студентів перших і других курсів ще не сформовані навички раціональної організації самостійної роботи. А ще й з третього курсу (можливо і раніше, залежно від льотної практики) спостерігається зменшення часу на фізичну підготовку у зв'язку з практичними польотами.

Крім того, значний обсяг навчального навантаження (навчальні плани 1–2-х курсів, як правило, перевантажені), відмінності навчального процесу у ВНЗ від школи (лекційна форма занять, контроль за кредитно-модульною системою) призводять до відчуття великого завантаження. Ці труднощі можна успішно долати при раціональній організації навчального процесу або професійної діяльності. Так, на запитання «Як заняття фізичними вправами впливають на працездатність?» ми отримали такі відповіді: допомагають зняти напругу – 94,73% і лише 5,26% – не займаються, бо немає часу.

Також нами досліджувалось самостійне прагнення до занять з фізичного виховання. Так, на запитання «Яким видом спорту Ви займаєтеся самостійно, найчастіше, для підтримки спортивної форми?» ми отримали відповіді, які показані на рис. 3.

Рис. 3 Види спорту, якими студенти – майбутні пілоти займаються самостійно (%)

У процесі дослідження з'ясувалося, що, у середньому, на фізичну підготовку майбутні пілоти витрачають 6 годин на тиждень. Періодичність занять на тиждень розподілилася таким чином: 3 рази – 21,05%; 4 рази – 42,1%; 5 разів – 36,84%.

Також ми з'ясували, які якості є найважливішими для пілотів. Так, в порядку значення респонденти проставили цифрами фізичні якості, які, на їх думку, є найбільш потрібними для майбутніх пілотів. Отже, ми отримали результати, які показані у табл. 3.

Таблиця 3

Професійно важливі фізичні якості пілотів

№	Фізичні якості	%
1.	Швидкість реакції (прояв швидкості)	19,12
2.	Координація рухів (прояв спритності)	16,18
3.	Витривалість	14,7
4.	Швидкість	11,76
5.	Спритність	11,76
6.	Вибухова сила	9,29
7.	Сила	8,82
8.	Гнучкість	7,35

З отриманих відповідей видно, що майбутні пілоти чітко розуміють, що найважливішою якістю майбутнього пілота має бути швидкість реакції: на перше місце цю якість поставили 19,12% респондентів. Не менш важливою є і координація рухів – 16,18% майбутніх фахівців поставили цю якість на друге місце. Третє місце респонденти віддали такій якості як витривалість – 14,7%. Ми згодні з думкою респондентів, що швидкість реакції, координація рухів і витривалість є одними з найважливіших якостей льотного складу.

Розглядаючи професійну підготовку в умовах сучасного науково-технічного прогресу, важливо мати на увазі, що кількість вільного часу буде зростати через зменшення необхідного робочого часу. Проблема ж вільного часу тісно пов'язана з працею та фізичним вихованням, створюючи разом об'єктивну умову для всебічного розвитку людини. При цьому фізичне виховання та спорт займають у цьому розвитку виключно активні позиції, чітко відмежовуючись від розуміння їх тільки як форму дозвілля чи відпочинку.

Висновок

Разом з тим, фізичне виховання та спорт як соціальні явища також активно допомагають формуванню людини, оскільки вони впливають на неї і під час роботи, і на відпочинку. Засобами фізичного виховання

підвищуються суспільна активність і готовність людини до виконання складних завдань у різних умовах та є незамінним компонентом у підготовці до професійної діяльності як у цілому, так і відповідно до нахилів, інтересів та здібностей майбутніх пілотів.

Отже, все вищевикладене у соціально-педагогічному дослідженні дає підстави вважати, що вдосконалення системи фізичного виховання у ВНЗ і, зокрема, використання засобів фізичного виховання для досягнення та підтримання високої розумової працездатності студентів, є важливою умовою для професійної освіти майбутніх пілотів.

Література

1. Базильчук В. Б. Організаційні засади активізації спортивно-оздоровчої діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 24.00.02 / Базильчук Віра Богданівна. – Л., 2004. – 165 с.
2. Дзундза А. І. Теоретичні та методичні засади формування соціоекономічної культури студентів вищих навчальних закладів: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Дзундза Алла Іванівна. – Донецьк, 2005. – 434 с.
3. Домашенко А. В. Організаційно-педагогічні засади системи фізичного виховання студентської молоді України: дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Домашенко Анатолій Васильович. – К., 2003. – 152 с.
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – Сер. «Мастера психологии». – 512 с.
5. Коломієць О. Б. Педагогічне забезпечення культурологічної складової у підготовці студентів вищих технічних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Коломієць Олена Борисівна. – К., 2004. – 177 с.
6. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи): [монографія] / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2003. – 216 с.
7. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы, эмоции: конспект лекций / А. Н. Леонтьев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 38 с.
8. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: учебник / С. Л. Рубинштейн. – [2-е изд.]. – М.: Учпедгиз, 1946. – 703 с.
9. Freyer D. H. The Measurement of Interests / D. H. Freyer. – N. Y.: Henri Holt, 1981. – 57 p.